

Свій серед своїх

Олександр Саква

Зустріч студентів українських вишів із Мстиславом Черновим. Київ, Будинок кіно.

В один із квітневих вікендів у Національну спілку кінематографістів України завітав «оскароносець» Мстислав Чернов – автор документальної стрічки «20 днів у Маріуполі». Цього певне б не сталося, якби не завзятість голови НСКУ Сергія Борденюка, що запросив режисера-тріумфатора й вирвав його з щільного графіка перебування в Києві. Тож, коли вони разом зайшли до Синього залу Будинку кіно, щасливішої людини за очільника Спілки годі було знайти! Та й прибув гість не один, а з колегою – оскаротною Хлоєю Чжао. Мстислав Чернов виявився ширим, відкритим, розумним наратором, що справді прагнув задовольнити цікавість тих, хто прийшов на зустріч (переважно студентів). І ось що він сказав, відповідаючи на питання, в тому числі й автора цього звіту:

– Просування кінострічки нашого стибу до визнання у США – важка процедурна робота. Спочатку слід безпомилково обрати перший фестиваль, що найбільше сприятиме її резонуванню. Ми обрали «Санденс-2023», де фільм отримав приз глядацьких симпатій. Це вже була чимала перемога, бо наші продюсери, переглянувши змонтовану стрічку, винесли вердикт: «Таке жорстоке кіно дивитися ніхто не піде, прокат його не візьме». А тому найкращим варіантом видавався негайний показ фільму на топових телеканалах, адже ми прагнули показати путінські звірства в Україні якнайшвидше. Ці плани змінила глядацька реакція.

«Санденс-2023» став для нас найвдалішим форумом у сенсі оскарівських перегонів. Хоча, відверто кажучи, ми про «Оскар» до миті включення стрічки в шортліст премії не думали: завданням було вийти на якнайбільшу аудиторію, аби правда про злочини рашистських убивць ширилася світом. Та коли декілька знаних телеканалів відмовили нам у показі: «Фільм сильний, та надто безжальний до глядача!» – ста-

Мстислав Чернов біля Будинку кіно Національної спілки кінематографістів України.

ло ясно, що здолати стереотип зможе лише високе офіційне визнання. Тоді ми й включилися в перегони на повну. В США на кожний фестиваль чи премію працюють особні команди піарників, тож вони й приступили до справи. Складно їм не було, адже після «Санденсу» нас почали дружно запрошувати організатори інших кінофорумів. На цьому етапі важливим є правильне обрання місця *світової* прем'єри («Санденс» вважають прем'єрою *американською*). Команда вирішила взяти участь у CPH:DOX – саме через те, що туди масово приїжджають експерти Оскарівського комітету, які, власне, й формують список фільмів заповітного шортліста. Спілкуванню з ними ми віддали *рік* напруженої роботи. Іншого шляху для невідомих американцям творчих команд не існує. Ось так, якщо коротко, ми поволі й рухались, доки не перемогли.

У Маріуполь я приїхав як журналіст – воєнний репортер Асошіейтед пресс, та водночас я документаліст, письменник, націлений на створення кіно. Й коли бачу, що матеріал, з яким я зустрівся, має потенціал *історії*, то йду в його дослідженні далі й глибше, знімаю більше, доки не викристалізується кінотвір. Мені для цього потрібні опорні персонажі й сюжет, хоча в цьому випадку це був емоційний струс після бомбардування рашистами пологового будинку й дитячої лікарні. Таке звірство відразу набрало символічного значення, що вийшло за рамки локального епізоду війни. Оце його звучання й спричинило подальшу роботу, що оформилася у фільм. Воно відчутне і в стрічці – помітно, як після авіаудару у пологовий будинок різко змінився стиль зйомок і монтаж матеріалу, з'явився наскрізний герой Володимир.

До мене зараз звертаються західні продюсери з пропозиціями спільної роботи. Причому вони згодні на максимально важкий матеріал за умови виходу з нього на світло. Нині дуже багато темряви – і в житті, і в серцях, я не виняток, і цей пошук світла в темряві цікавить мене непозбутньо. Мабуть, дається взнаки особиста психологічна травма: після побаченого все зроблене є недостатнім, потреба продовжити розповідати світу про воєнні жахи в Україні не полишає, зупинитися внутрішньо не виходить. Хоча треба. Прямих свідочств цієї теми замало, потрібне осмислення подій на вищому рівні, а його ще треба набу-

«Якби я міг обміняти нагороду...»

Лариса Брюховецька

ти. Необхідна пауза й погляд з дистанції. Тобто проблем з мотивацією я не відчуваю, а ось новий вимір дослідження ще треба знайти.

Я знімав про кліматичну проблематику світу, кризу біженців в Європі, революції й визвольні рухи, війни в Афганістані, Сирії й Іраку, та зараз моє серце тут, і документальне кіно я робитиму в Україні, доки їй це буде потрібно. Мені, до слова, продюсери Ізраїлю пропонували зняти «200 днів у секторі Газа», та я там у момент подій не був, і тому це для мене неможливо. Як не міг я включити у свій фільм авіаудар росіян по драматичному театру в Маріуполі, внаслідок якого було вбито близько 600 осіб і поранено щонайменше 400; поза стрічкою виявився й героїчний захист «Азовсталі» – на той час наша знімальна група вже виїхала з міста, а користуватися чужою хронікою не в моїх правилах.

Існує й закон цілісності екранної дійсності, що не приймає сторонніх елементів. Відбір відбувається по всіх лініях. Скажімо, я зняв у Маріуполі більше ста інтерв'ю, й кожне з них – якась частка війни, правди про неї, та режисер змушений обирати ті з них, що улягають філософії майбутнього фільму, підносять матеріал на рівень, непомітний у кожному окремо взятому епізоді. Поки монтували картинку, ми зв'язувалися з її героями й віднайшли майже всіх, продовжуємо контактувати з ними, і це допомагає певності, що їхні мініісторії знайшли своє місце у стрічці не випадково. Також критично важливо, знімаючи фільм, не уникати жаккої жорстокості війни – й, водночас, не зробити людей в кадрі *жертвами*. Знімати треба все і завжди, крім ситуацій, коли людині, крім тебе, нікому допомогти: тоді камеру вимикаєш і надаєш допомогу. В усіх інших випадках документаліст у тобі каже: записуй суціль, бо ти ніколи не знаєш, що трапиться за мить, що знадобиться в роботі.

Пам'ятаю, ми одні з перших приїхали в Грабово, на місце збитого російським «буком» «боїнга» рейсу МН-17. На землі були розкидані сотні понівечених, розірваних тіл – дітей, людей різного віку. Невимовно гнітюча картина. Я знімав все, однак 90% матеріалу світ не побачив: це було за межею прийнятих міжнародних журналістських стандартів. І це велика проблема. Я у «20 днів в Маріуполі» не наважився дати деякі кадри, бо вони перевищували ступінь дозволеного для показу. А життя цих меж не знає й не визнає. Тому наша робота завжди під питанням. Втім, трагедія війни не лише в її жахіттях, хоча я вперше бачив, щоб монтажерка, працюючи з матеріалом «20 днів», так часто плакала.

А на завершення нашої зустрічі хочу сказати, що мене нині щиро цікавить стан новітнього українського кінематографа. Я бачу фільми, в яких звучить голос унікального вітчизняного кіно, йде пошук власної теми і перспективи, і я вам без перебільшення скажу: світ чекає на українське кіно вищого гатунку. Це серйозний шанс, і нам слід було б ним скористатися.

По закінченню зустрічі Мстислав Чернов поставив автограф на сторінці журналу «Кіно-Театр», де були вміщені світліни з лондонської церемонії вручення команді фільму «20 днів у Маріуполі» престижної премії BAFTA.

Режисер Мстислав Чернов, фотограф Євген Малолетка і продюсерка Василіса Степаненко – творці фільму «20 днів у Маріуполі», нагородженого премією «Оскар» у березні 2024 року. Ці імена сьогодні знають чимало українців, принаймні ті, хто цікавиться українським кіно. Імена, про які ще два роки тому в кінопросторі ніхто не знав, сьогодні на слуху в багатьох. Вони – триумфатори, саме їх удостоєно нагороди, про яку мріють чимало кінематографістів і в нас, і в будь-якій іншій країні.

Тільки якою ціною дісталася українцям престижна нагорода Американської кіноакадемії в категорії «Найкращий документальний фільм»? Треба бути не тільки талановитим, а й мудрим, щоб на церемонії вручення цієї нагороди сказати такі точні слова: «Для мене велика честь стояти на цій великій сцені. Але я, напевно, перший режисер, хто хотів би, щоб цього фільму, за який отримую нагороду, мені ніколи не довелося знімати. І щоб Росія ніколи не нападла на Україну і не окупувала наші міста. Я віддав би все це, щоб Росія не вбивала десятки тисяч моїх співгромадян. Я віддав би все це, щоб звільнити усіх військовополонених, всіх бійців, які боронили свою землю, всіх цивільних, які зараз закатовані Росією. Але я не можу змінити історію, минуле. Проте ми всі разом – а серед вас зараз найталановитіші люди світу – ми можемо розставити в історії все на свої місця, щоби правда перемогла. І щоб загиблі люди Маріуполя та ті, хто віддали своє життя, ніколи не були забуті. Тому що кіно формує спогади, а спогади формують історію».

То хто ж він, творець оскароносного фільму? Мстислав Чернов народився у Харкові, обрав професію фотографа. Його майстерні роботи, мистецькі цикли оцінили фахівці, він здобував перемоги на конкурсах. Увага до деталей, передача настрою – у цьому проявлявся талант і чутливе око. Та з 2013 року він переходить від художньої фотографії до документування воєн і конфліктів, починає працювати як воєнний кореспондент: висвітлює Революцію Гідності, війну на сході України, війну в Сирії, а в 2017 році в Мосулі куля снайпера пробила камеру Чернова й застрягла в його бронезилеті. Він стає журналістом агентства Ассошейтед пресс. Матеріали Чернова були опубліковані й випущені в ефір у багатьох ЗМІ по всьому світу: CNN, BBC, New York Times, Washington Post та ін. За фотознімки наслідків збиття літака Малайзійських